

Anna WOJNAROWSKA*

JAKOŚĆ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ CENTRUM ZDUŃSKIEJ WOLI

Streszczenie. Przestrzeń publiczna zlokalizowana w centrum miasta ma szczególne znaczenie. Pełni nie tylko istotne funkcje gospodarcze, społeczne i kulturowe, ale jest także nośnikiem tożsamości miasta, współtworzy jego wizerunek i wpływa na atrakcyjność miasta jako całości. Jakość przestrzeni publicznej centrum przekłada się na konkretne korzyści w sferze ekonomicznej, buduje spójność społeczną, wzmacnia identyfikację mieszkańców ze swoim miastem i podnosi jakość ich życia. Przestrzeń publiczna może także korzystnie wpływać na zdrowie poprzez umożliwianie aktywnej rekreacji oraz na poprawę bezpieczeństwa publicznego dzięki zapewnianiu obecności użytkowników w przestrzeni miasta o różnych porach dnia. Jakość przestrzeni publicznej zależy od wielu czynników, o charakterze fizycznym i społecznym, obiektywnych i subiektywnych. Dopiero połączenie tych czynników stanowi o wysokiej jakości przestrzeni publicznej. Miasta, dążąc do zapewnienia wysokiej jakości przestrzeni publicznej centrum, powinny świadomie ją kształtować i zmieniać oraz dostosowywać do współczesnych potrzeb.

Słowa kluczowe: przestrzeń publiczna, centrum miasta, Zduńska Wola.

Przestrzeń publiczna stanowi element struktury przestrzenno-funkcjonalnej miast od zarania istnienia zespołów osadniczych o charakterze miejskim. Przestrzeń publiczna centrum miasta pełni szczególną rolę. Tutaj koncentrują się różnego rodzaju funkcje gospodarcze i aktywności zachodzące w przestrzeni miejskiej, skupia się także życie społeczne i kulturowe. Przestrzeń publiczna zlokalizowana w centrum stanowi nośnik jego tożsamości i tworzy wizerunek miasta. Nie bez powodu w wielu publikacjach centrum miasta określane jest jako jego „serce”, szczególnie w miastach małych i średnich, gdzie jest ono jedynym miejscem tradycyjnie predestynowanym do pełnienia różnego rodzaju funkcji o charakterze ogólnomiejskim i ponadlokalnym. Miasta pełniące rolę ośrodków

* Anna Wojnarowska, dr inż. arch., adiunkt w Katedrze Zagospodarowania Środowiska i Polityki Przestrzennej, Wydział Nauk Geograficznych, Uniwersytet Łódzki, 90-142 Łódź, ul. Kopcińskiego 31.

administracyjnych i usługowych dla regionu, jak Zduńska Wola będąca siedzibą władz powiatu i gminy miejskiej, obsługują nie tylko mieszkańców miasta, ale też sąsiadujących gmin. Centrum miasta służy zatem nie tylko wewnętrznym użytkownikom, ale także mieszkańcom sąsiadujących miejscowości. Tego rodzaju sytuacja występuje w przypadku Szadku i Zduńskiej Woli, gdzie drugie z wymienionych miast pełni obecnie funkcję ośrodka ponadlokalnego. Trzeba zaznaczyć, że role te współcześnie odwróciły się, ponieważ przez kilka stuleci to Szadek był ośrodkiem miejskim o wyższej randze, a Zduńska Wola wzrastała w jego sąsiedztwie, dopiero w wieku XIX stając się dynamicznie rozwijającym się ośrodkiem przemysłowym.

Niniejszy artykuł prezentuje wyniki badań jakości przestrzeni publicznej centrum Zduńskiej Woli, które przeprowadzono w oparciu o model oceny jakości przestrzeni publicznej opracowany przez autorkę publikacji. Jednym z elementów modelu były badania kwestionariuszowe, które dostarczyły informacji na temat jakości zagospodarowania, funkcji i aktywności w przestrzeni publicznej centrum miasta, poziomu zadowolenia użytkowników ze stanu istniejącego oraz pożądanych zmian.

JAKOŚĆ PRZESTRZENI MIEJSKIEJ

Przestrzeń to zbiór o nieograniczonej ilości różnorodnych elementów, a także koncepcja integracji różnych zjawisk i procesów. Podstawowy podział przestrzeni wyróżnia *przestrzeń fizyczną* – system urbanistyczny oraz *przestrzeń społeczną* – system społeczny. W odniesieniu do przestrzeni fizycznej możemy mówić o jej różnym kształcie przestrzennym, jako przestrzeni otwartej lub zamkniętej, o różnej formie, morfologii, fizjonomii i funkcji. Przestrzeń społeczna może mieć charakter publiczny lub prywatny oraz stanowić twór abstrakcyjny lub konkretny przejawiający się w doświadczeniach użytkowników¹. *Przestrzeń jest fenomenem niezbywalnym, ogarnia sobą wszystko, co potrafimy sobie pomyśleć, albowiem wszystko, co jest przedmiotem naszych postrzeżeń, za pośrednictwem zdarzeń zachodzących w oku i nerwie optycznym umiejscawia się w naszym mózgu, a ten jest częstką fizycznego świata przestrzeni. [...] Cokolwiek istnieje w zasięgu naszych zmysłów albo wyobrażeń, istnieć musi w przestrzeni rzeczywistej lub tylko urojonej*².

K. Wejchert proponuje podział przestrzeni na: *geograficzną* i *psychologiczną*, *obiektywną* i *subiektywną*, *konkretną* i *abstrakcyjną*. W odniesieniu do przestrzeni miejskiej istotny jest też podział na przestrzeń: *osobistą* (intymną), *życiową*

¹ A. Lisowski, „Przestrzeń” i „percepcja” w transdyscyplinarnych badaniach miast – spojrzenie geografa, [w:] *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, red. M. Madurowicz, Warszawa 2007, s. 23.

² B. Szmidt, *Ład przestrzeni*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Wydawnictwo Kanon, Warszawa 1998, s. 6.

(społeczną i publiczną), *przestrzeń otoczenia*, *miejsc spotkań* oraz *przestrzeń odległą* (ekologiczną). *Przestrzeń miejska* lub w szerszym rozumieniu *zurbanizowana*, to teren wraz z jego pokryciem, budynkami, zielenią i drogami, jak i próżnie między tymi obiektami³. Przestrzeń dla obserwatora ma charakter ciągły, składając się z kolejnych wewnątrz wydzielonych mniej lub bardziej czytelnymi granicami: ścianami budynków, zieleni. Ukształtowanie przestrzeni miejskiej decyduje o walorach krajobrazu miejskiego, czyli o architekturze przestrzeni miasta⁴.

M. Goetals definiuje *jakość przestrzeni* jako stopień, w jakim przestrzeń zaspokaja oczekiwania społeczeństwa. Oczekiwania te z kolei są uwarunkowane wartościami, do których społeczeństwo dąży w swoim rozwoju, w przypadku jakości przestrzeni – w swoim rozwoju przestrzennym. Wartości te są wyrażane jako ogólne dążenia rozwojowe, a także szczegółowe zasady (modele, wzorce) kształtowania przestrzeni⁵.

Jakość przestrzeni miejskiej w odniesieniu do przestrzeni fizycznej definiowana jest za pomocą trzech składowych:

- wartości użytkowej,
- wartości percepcyjnej,
- przyszłej wartości.

Wartość użytkowa odnosi się do możliwości użytkowania przestrzeni w bezpieczny sposób dla wielu celów (życie, praca, rekreacja, przemieszczanie się), a funkcje te nawzajem się uzupełniają i wzmacniają. *Wartość percepcyjna* odgrywa ważną rolę jako różnorodność kulturowa, tożsamość, historia i piękno, a także zróżnicowanie przestrzenne i urozmaicenie środowiska. *Przyszła wartość przestrzeni* obejmuje takie jej cechy, jak *sustensywność*, bioróżnorodność, bogactwo i elastyczność, zarówno pod względem *sustensywności* form użytkowania, jak i dostosowania do nowych potrzeb kulturowych lub ekonomicznych⁶. Ta współczesna definicja pojęcia jakości przestrzeni ujmuje w swym zakresie koncepcję zrównoważonego rozwoju, uwzględniając ją w przyszłej wartości przestrzeni. Zrównoważony rozwój traktowany jest jako idący w parze z dobrze zaprojektowaną przestrzenią: nie jest to jedynie kwestia zmiany wyglądu i estetyki danego miejsca, ale także dostosowania do różnorodnych potrzeb i funkcji oraz podkreślenia i wykorzystania zróżnicowania kulturowego i środowiskowego, dziedzictwa i tożsamości.

Z pojęciem jakości przestrzeni miejskiej bezpośrednio wiąże się pojęcie atrakcyjności krajobrazu miejskiego. Krajobraz miejski składa się z elementów *naturalnych* (przyrodniczych), takich jak ukształtowanie czy pokrycie terenu, wody,

³ K. Wejchert, 1993, *Przestrzeń wokół nas*, Fibak Norma Press, Katowice, s. 6.

⁴ Tamże, s. 16.

⁵ M. Goethals, *Shared terms for spatial quality of strategic projects*, 43rd ISOCARP Congress, 2007, s. 1.

⁶ M. Assink, N. Groenendijk, *Spatial quality, location theory and spatial planning*, Leuven 2009, s. 8.

oraz *kulturowych* (antropogenicznych), czyli powstałych w wyniku historycznie nawarstwiającej się działalności człowieka. Trudności w ocenie atrakcyjności krajobrazu miejskiego wynikają ze złożonego charakteru tego zjawiska, braku wskaźników syntetycznie charakteryzujących jakość krajobrazu miejskiego (stosowana waloryzacja krajobrazu jest oparta o specjalistyczne studia) oraz ograniczonego dostępu do nieuporządkowanych baz danych⁷. Krajobraz miasta związany jest z kompozycją przestrzeni, wyrażającą się nie tylko w dwuwymiarowym rozwiązaniu planu urbanistycznego, ale i trzecim jego wymiarem, tworzącym przestrzeń wyrosłą na tym planie⁸. Krajobraz miasta jest też wizerunkiem formy miasta rzeczywistej i percypowanej, powstaje w związku z tym jako wtórny w odniesieniu do rzeczywistej formy miasta, stanowiąc jej obraz⁹.

Jakość przestrzeni jest postrzegana jako istotny instrument podnoszenia atrakcyjności miast i ich przewagi konkurencyjnej. Wyrazem jakości przestrzeni miast powinna być jego wieloaspektowa spójność – społeczna, kulturowa, gospodarcza i przestrzenna. Elementem budowy przewagi konkurencyjnej powinno być też właściwe wykorzystanie walorów środowiska naturalnego i kulturowego, dziedzictwa historycznego oraz unikatowego charakteru miasta, w tym unikalnego krajobrazu miejskiego, wyrażającego się *genius loci* miasta oraz różnorodności możliwości działania¹⁰. Współczesne trendy rozwojowe miast związane z podnoszeniem atrakcyjności i konkurencyjności prowadzą do znaczącej komercjalizacji przestrzeni. Przestrzeń o wysokich walorach jakości, dobrze zakomponowana, staje się wartościowa w sensie komercyjnym, zgodnie z teorią *wartości rzeczy pięknej*. Należy przy tym pamiętać, że przestrzeń jest dobrem publicznym i musi się charakteryzować brakiem wykluczalności z jej konsumpcji, a całkowita prywatyzacja przestrzeni może nieść zagrożenie wykluczenia z korzystania z niej.

Wysoka jakość przestrzeni zwiększa szanse rozwojowe miast, ponieważ miasta te:

- silniej odróżniają się w sensie przestrzennym od innych,
- instytucje prywatne i publiczne przystosowują się w nich do zmieniających się warunków działania w przestrzeni,
- inwestorzy rozumieją tam, że dbałość o ład przestrzenny jest w dłuższej perspektywie „polisą ubezpieczeniową” sukcesu,
- dbałość o wygląd jest częścią budowania lokalnego patriotyzmu,
- inwestycyjne partnerstwo prywatno-publiczne zwiększa nakłady na przebudowę miasta¹¹.

⁷ Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, *Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce. Mierniki i metoda oceny*, Kraków 1996, s. 30.

⁸ K. Wejchert, *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1984, s. 7.

⁹ T. Sumień, *Forma miasta. Kontekst i anatomia*, Warszawa 1992, s. 43.

¹⁰ European Council of Town Planners, 2003, *New Charter of Athens*, s. 10–14.

¹¹ S. Gzell, *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, [w:] *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, red. B. Jałowicki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 11–27.

Wyniki międzynarodowych badań naukowych potwierdzają znaczenie wartości wysokiej jakości przestrzeni miejskiej dla społeczeństw, jednostek, środowiska i gospodarki. Podstawowe korzyści są identyfikowane w obszarze zdrowia publicznego, spójności społecznej, wzrostu wartości nieruchomości gruntowych, ożywienia lokalnej ekonomii, ograniczenia emisji zanieczyszczeń przez ruch samochodowy, bardziej sustensywnego wykorzystania zasobów nieodnawialnych¹². Dobrze zaprojektowane środowisko miejskie, budynki i przestrzenie otwarte generują wartość społeczną i ekonomiczną. W opinii społecznej znajduje odzwierciedlenie takie właśnie postrzeganie wysokiej jakości przestrzeni, co potwierdzają wyniki sondaży: aż 77% badanych osób w Wielkiej Brytanii uważa, że znacznie bardziej wydajnie pracuje się w dobrze zaprojektowanych biurach, 70% – że dobrze zaprojektowane szkoły pozytywnie wpływają na wyniki w nauce dzieci, 66% – że jakość ulic ma znaczący wpływ na ograniczenie przestępczości oraz 72% uznaje dobrze zaprojektowane domy za lepszą niż przeciętna lokatę inwestycyjną¹³.

W ostatnich latach coraz bardziej dostrzegany aspekt związany z jakością przestrzeni miejskiej jest jej aktywne wykorzystanie przez mieszkańców. Środowisko zbudowane, naturalne i społeczne, tak jak i płeć, wiek, zasoby czasowe, motywacja i możliwości fizyczne mają istotny wpływ na udział mieszkańców w różnych formach aktywności fizycznej i aktywnego życia. Światowa Organizacja Zdrowia promuje w związku z tym dobre praktyki w zakresie takich rozwiązań związanych z użytkowaniem ziemi, transportem miejskim i zagospodarowaniem środowiska, które wspierają poruszanie się pieszo lub na rowerze, aktywny transport, sport, rekreację oraz gry i zabawy na terenach zielonych. Aktywne życie przyczynia się do spójności społecznej w miastach, tworzenia powiązań sieciowych i wzmacniania tożsamości kulturowej¹⁴. Współcześnie wzrasta także zainteresowanie potrzebami osób starszych w wykorzystaniu przestrzeni miejskiej, w związku ze zjawiskiem starzenia się społeczeństw krajów europejskich. Prognozy wskazują, iż liczba ludności w krajach UE powyżej 65 roku życia prawie podwoi się w ciągu najbliższych kilkudziesięciu lat: od 85 milionów w 2008 r. do 151 milionów w roku 2060, co uzasadnia podjęcie tematyki jakości środowiska miejskiego i jakości przestrzeni miejskiej z uwzględnieniem szczególnych potrzeb osób starszych. W Polsce ciągle tematyka dostosowania środowiska miejskiego do potrzeb osób starszych jest podejmowana w niewielu publikacjach naukowych¹⁵.

¹² Ministry for the Environment, *The Value of Urban Design. The economic, environmental and social benefits of urban design*, New Zealand, 2005. s. 6

¹³ CABE (Commission for Architecture and the Built Environment), 2001, *The value of good design*, London, s. 2.

¹⁴ P. Edwards, A. Tsouros, *Promoting physical activity and active living in Urban Environments. The Role of Local Governments*, WHO Europe, 2006; *Sport England, Active design. Promoting opportunities for sport and physical activity through good design*, 2007; *European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing*, 2012.

¹⁵ J. Szoltysek, *Miasta przyjazne seniorom*, „Studia Miejskie”, 10/2013, Opole, s. 67.

JAKOŚĆ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ

W procesie rozwoju miast wytworzyły się w ich strukturze przestrzenie użytkowania indywidualnego i otwarte przestrzenie wspólne – publiczne: ulice, place, parki, tereny zabaw. Jakość przestrzeni otwartych stanowi zazwyczaj o jakości środowiska zamieszkałego jako całości¹⁶. Jedyne przestrzeń publiczna może być obszarem identyfikacji dla wspólnoty miejskiej, a jakość przestrzeni publicznej jako zjawiska kulturowego wyraża się przede wszystkim w kategoriach niematerialnych, subiektywnych, manifestujących się ich specyficzną strukturą, formą i urodą miejsca, przekładającymi się na wartość rynkową lokalizacji¹⁷.

Przestrzeń publiczna stanowi wielofunkcyjny element struktury urbanistycznej miasta, przeznaczony dla realizacji kontaktów i potrzeb społecznych, a jej podstawowym wyróżnikiem jest powszechna dostępność. M. Carmona rozróżnia fizyczny i społeczny wymiar przestrzeni publicznej. Przestrzeń publiczna *fizyczna* jest według niego *miejscem lub przestrzenią* będącą własnością publiczną lub prywatną, która umożliwi lub ułatwi interakcje społeczne i życie publiczne, natomiast *społeczny* wymiar przestrzeni publicznej obejmuje aktywności i wydarzenia, które mogą w niej zachodzić. Obie te formy przestrzeni publicznej są wzajemnie zależne i żaden z tych wymiarów nie może istnieć samodzielnie, a sukces przestrzeni publicznej zależy od zdolności składających się na nie elementów do współdziałania dla stworzenia miejsca, gdzie zachodzą aktywności społeczne i wydarzenia¹⁸. Wymiar społeczny przestrzeni publicznej ma bezpośredni związek z zagadnieniem spójności społecznej: przestrzeń publiczna ze swojej definicji jest dostępna dla wszystkich, bez względu na pochodzenie, wiek czy płeć. Przestrzeń publiczna jest miejscem spotkań i zawiązywania więzi społecznych, zapewnia także tożsamość kulturową miejsca, będąc ważnym elementem identyfikacji mieszkańców z miastem. Jakość przestrzeni publicznej odgrywa w przypadku kontaktów społecznych szczególną rolę, ponieważ, jak wykazują badania, wysoka jakość przestrzeni publicznej przekłada się na wyższy poziom kontaktów społecznych. Niezagospodarowane i zaniedbane przestrzenie otwarte w związku z tym nie tworzą właściwych warunków do nawiązywania kontaktów społecznych w porównaniu z odpowiednio zaprojektowanym, spersonalizowanym otoczeniem¹⁹. Właściwie zaprojektowane ulice i place – bezpieczne, ciekawe

¹⁶ J.M. Chmielewski, *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001, s. 16; E. Piotrowska, *Nowa jakość miasta w przestrzeniach publicznych*, [w:] *Funkcje miast jako czynnik kształtowania przestrzeni miejskiej*, red. J. Słodczyk, „Studia Miejskie”, 2/2010, Opole, s. 219.

¹⁷ M. Kochanowski, *Niepokoje i pytania*, [w:] *Przestrzeń publiczna miasta postindustrialnego*, red. M. Kochanowski, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2002, s. 6.

¹⁸ M. Carmona, T. Heath, O. Taner, S. Tiesdell, *Public Places, Urban Spaces*, 2003, s. 109.

¹⁹ CABE (Commission for Architecture and the Built Environment), *The value of public space*, London 2004, s. 12–13.

i wygodne – stymulują ruch pieszzy oraz sprzyjają kontaktom i integracji społecznej²⁰. Dlatego też często strategie skupiające się na poprawie jakości przestrzeni publicznej i usług (publicznych i komercyjnych) stosowane są w programach rewitalizacji zdegradowanych obszarów miejskich, także zmagających się z problemami wykluczenia społecznego. Przestrzeń publiczna w procesie industrializacji i późniejszym przejściu do społeczeństwa informacyjnego zyskała na bezpieczeństwie i zdolności reprezentowania stopnia organizacji społecznej, ale straciła oryginalną zdolność do podtrzymywania różnorodnych form interakcji społecznych i żywotności pod względem społecznym, funkcjonalnym, kulturalnym i politycznym²¹. Studia przypadków z wybranych miast pokazują, jak proces odnowy i rewitalizacji przestrzeni publicznej może wpływać na:

- poprawę jakości życia mieszkańców,
- dążenie do spójności społecznej,
- wzrost atrakcyjności tych obszarów²².

Badania W. H. Whyte'a²³ w zakresie aktywności zachodzących w przestrzeni publicznej wykazały, że na jakość przestrzeni publicznej składa się wiele czynników. Podstawowym elementem koniecznym dla właściwego funkcjonowania przestrzeni publicznej jest obecność i aktywność znajdujących się w niej ludzi. Aktywność i wydarzenia zachodzące w przestrzeni publicznej można powiązać z różnorodnością oferowanych funkcji, zróżnicowaniem przestrzennego i ekonomicznego²⁴. Jako elementy istotne dla utrzymania przez miasto atrakcyjności i konkurencyjności w długim okresie czasu, J. Jacobs wskazuje:

- zróżnicowanie w ramach obszarów, w tym wprowadzenie więcej niż jednej funkcji, co zapewni w przestrzeni miasta obecność ludzi o różnych porach i dla różnych celów, którzy będą zarazem w stanie korzystać z wielu wspólnych udogodnień w przestrzeni;
- zróżnicowanie to powinno dotyczyć nie tylko wymieszania funkcji zamieszkania i pracy, ale też rodzaju prowadzonej działalności, wieku, wielkości i typów budynków, tworzących harmonijną całość;
- większość bloków urbanistycznych powinna być niewielka, z częstą możliwością zmiany kierunku poruszania się, dobrze dostępna i w skali pieszego;
- konieczne jest uzyskanie odpowiedniej gęstości koncentracji ludzi, w tym w związku z funkcją mieszkaniową, oraz innymi typami użytkowania przestrzeni miejskiej²⁵.

²⁰ Kongres Nowej Urbanistyki, *Karta Nowej Urbanistyki*, 2001, s. 3.

²¹ Sha.ke – *Sharing Urban knowledge. Quality of urban public spaces and services as paths towards upraising deprived neighbourhoods and promoting sustainable and competitive cities*, red. L. Padovani, URBACT Baseline study, 2010, s. 5–6.

²² Tamże, s. 9.

²³ W.H. Whyte, *City: Rediscovering the Center*, 1988.

²⁴ J. Jacobs *The Death and Life of Great American Cities*, New York 1961.

²⁵ J.J. Trip, *What makes a city? Planning for 'quality of place'. The case of high-speed train station, area redevelopment*, IOS Press, Sustainable Urban Areas, 2007b, s. 82.

Bardzo istotna jest estetyka przestrzeni publicznej oraz styl architektoniczny otoczenia, z badań wynika jednak, że nie przesądzają one o sukcesie przestrzeni publicznej. Ten czynnik jest trudny do zmierzenia, a także subiektywny i uzależniony od wykształcenia odbiorcy. Istotna rola architektury polega przede wszystkim na stworzeniu atrakcyjnego estetycznie i użytkowo otoczenia, a także nadaniu przestrzeni wyróżniającego się wyrazu, oryginalności, autentyczności i tożsamości²⁶. Obecnie mówi się też o nowych trendach w projektowaniu środowiska miejskiego, w tym przestrzeni publicznej w dobie globalizacji, i zarazem dążenia do tworzenia form innowacyjnych, ekstrawaganckich, mobilnych i niestacyjnych. Z jednej strony globalizacja przejawia się uniwersalizmem wpływającym też na architekturę, a z drugiej na konieczność nowego zdefiniowania tożsamości, z uwzględnieniem pojawiających się potrzeb w kształtowaniu przestrzeni publicznych jako przestrzeni o szczególnym statusie i charakterze – przestrzeni ikonicznych²⁷.

Kolejną ważną cechą jakości przestrzeni publicznej jest bezpieczeństwo, w zakresie zarówno dozoru, jak i utrzymania w czystości. Ta cecha przestrzeni jest postrzegana przez użytkowników jako bardzo istotna i odbierane sygnały braku dbałości o czystość i bezpieczeństwo przestrzeni publicznej mogą prowadzić do jej unikania. Kontrola w takich przestrzeniach może być publiczna lub prywatna, dotyczy to również przestrzeni publicznych będących we władaniu właścicieli prywatnych. Bardzo ważną, chociaż pozornie banalną, rzeczą jest dostępność odpowiedniej ilości miejsc do siedzenia, a także innych udogodnień, jak zielen, elementy wody, możliwość zakupienia czegoś do picia lub zjedzenia, działania w zakresie sztuki podnoszące estetyczną atrakcyjność miejsca (teatr uliczny, muzyka, sztuki wizualne, szczególnie rzeźba). Istotny jest także klimat, szczególnie nasłonecznienie i temperatura, warunkujące w różnych strefach klimatycznych lokalizację elementów do siedzenia w cieniu lub w słońcu. Należy także zwrócić uwagę na zjawiska obniżające jakość przestrzeni publicznej: brak zróżnicowania funkcjonalnego i przestrzennego, fragmentacja przestrzeni miejskiej poprzez różnego rodzaju bariery fizyczne. Najbardziej istotnym problemem w ocenie jakości przestrzeni publicznej jest dążenie do uchwycenia jej jako całości złożonej z poszczególnych elementów, które dopiero sumarycznie tworzą atmosferę miejsca²⁸.

Centra miast najczęściej zawierają w sobie strefy staromiejskie, o wyjątkowych walorach kulturowych. To właśnie tutaj umiejscowione są najwyższe wartości miast uwidocznione w zabytkowej zabudowie i historycznych ukła-

²⁶ J. Gałkowski, *Możliwości kreowania przez architektów społecznych zachowań mieszkańców w przyjaznej dla wszystkich przestrzeni publicznej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Architektura i Urbanistyka”, z. 20/2009, s. 49.

²⁷ M. Solska, 2008, *Na bezdrożach „globalnej tożsamości”: przestrzeń publiczna wspólnym generatorem tworzenia empatii w heterogenicznym środowisku miejskim*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Architektura i Urbanistyka”, z. 24/2011, s. 38–39.

²⁸ W.H. Whyte, *City: Rediscovering the Center*, 1988, s. 58.

dach urbanistycznych, będących nie tylko nośnikiem tożsamości miasta, ale też świadectwem jego urody i indywidualności, atrakcyjności miasta jako miejsca zamieszkania²⁹. Wielu autorów podkreśla szczególną rolę dla społeczności lokalnych – szczególnie miast małych – rynku, ze względu na jego powierzchnię i centralne położenie³⁰.

Wysoka jakość przestrzeni publicznej przekłada się na ekonomiczne funkcjonowanie centrów miast, niezależnie od ich wielkości. Dobrze zagospodarowana, o wysokiej estetyce i właściwie zarządzana przestrzeń publiczna wpływa na zwiększenie liczby osób odwiedzających centrum oraz przyczynia się do wzrostu klienteli dla działających tam podmiotów gospodarczych. Badania prowadzone przez Commission of Architecture and the Built Environment wykazały, że ponad 85% ankietowanych osób w Wielkiej Brytanii uważa, że jakość przestrzeni publicznej oraz zagospodarowania środowiska ma bezpośredni wpływ na ich życie i samopoczucie³¹. Jakość przestrzeni publicznej to nie tylko kwestia jej dostępności, ale też właściwego planowania, projektowania i zarządzania tą przestrzenią. Atrakcyjna przestrzeń publiczna jest elementem wzrostu atrakcyjności miasta jako całości – relacja ta została dostrzeżona przez samorządy lokalne, które w przeciągu ostatnich dziesięciu lat masowo przeprowadzały w Polsce rewitalizacje rynków oraz centralnych placów i skwerów, przy udziale funduszy Unii Europejskiej. Atrakcyjna przestrzeń publiczna jest dla miast istotnym instrumentem w rywalizacji konkurencyjnej, ponieważ wysokiej jakości przestrzenie otwarte – place, ogrody, parki – stanowią jeden z *miękkich czynników lokalizacyjnych dla pożądaných przez miasta pracowników i inwestorów nowoczesnego biznesu. Miasta usiłują wzbogacić tożsamość estetyczną obszarów ważnych symbolicznie, szczególnie swoich centrów. Starają się odszukać stabilne tradycje, które mogą być kontynuowane w przyszłości – zarówno jako retrospektywa przeszłości, jak i sposób na zdefiniowanie przyszłości*³².

W przypadku miast polskich częstym zjawiskiem była degradacja przestrzenna i funkcjonalna rynków w okresie Polski socjalistycznej, szczególnie w miastach małych i średnich. Rynki wskutek politycznych decyzji w większości przypadków

²⁹ K. Wejchert, *Przestrzeń wokół nas*, Fibak Norma Press, Katowice 1993, s. 122.

³⁰ M. Chądzyńska, *Przestrzeń publiczna małego miasta jako integralny element struktury systemu miejskiego*, [w:] K. Heffner, T. Marszał, *Przestrzeń publiczna małych miast*, t. CXLIV, Studia KPZK PAN, Warszawa 2012, s. 67–80; M. Czepczyński, *Przestrzeń publiczna jako forma reprezentacji społeczności lokalnych. Między hibernacją a animacją centrów małych miast*, [w:] K. Heffner, T. Marszał, *Przestrzeń publiczna małych miast*, t. CXLIV, Studia KPZK PAN, Warszawa 2012, s. 7–20; E. Litwińska, *Czy można mówić o specyfice przestrzeni publicznych małego miasta?*, [w:] K. Heffner, T. Marszał, *Przestrzeń publiczna małych miast*, t. CXLIV, Studia KPZK PAN Warszawa 2012, s. 21–32.

³¹ CABE, *The value of public space...*

³² P. Lorens, *Tematyzacja przestrzeni publicznej jako wyraz dywersyfikacji struktury urbanistycznej miasta doby globalizacji*, [w:] *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, red. M. Madurowicz, Warszawa 2007, s. 83–92.

przystały pełnić uprzednie funkcje handlowe i kontaktów społecznych, a zamieniono je w zieleńce i parkingi, skrzyżowania komunikacyjne, wprowadzono przystanki komunikacji zbiorowej lub stacje benzynowe. Tak też wyglądała sytuacja po II wojnie światowej aż do chwili obecnej w Zduńskiej Woli, gdzie centralny plac rynkowy (pl. Wolności) był miejscem lokalizacji dużego parkingu, stacji benzynowej i skweru miejskiego.

GENEZA I ROZWÓJ ZDUŃSKIEJ WOLI. REWITALIZACJA CENTRUM

Miasto Zduńska Wola jest położone w centralno-zachodniej części województwa łódzkiego. Zduńska Wola jest obecnie miastem o funkcji przemysłowo-usługowej, ważnym ośrodkiem administracji publicznej, pełniąc rolę siedziby władz powiatu i gminy miejskiej. Sektor przemysłu reprezentują przede wszystkim przedsiębiorstwa prywatne, wśród nich firmy z kapitałem zagranicznym, zajmujące się produkcją tekstylną oraz maszyn, urządzeń i materiałów budowlanych³³.

Pierwsze wzmianki o osadzie pochodzą z 1394 r. i dotyczą miejscowości Zduny, której obszar znajduje się obecnie w granicach miasta Zduńska Wola. Miejscowość rozwinęła się w XV w. na szlaku handlowym z Kalisza do Piotrkowa Trybunalskiego, nad Brodnią, prawym dopływem Warty. Od początku XVIII w. właścicielami wsi był ród Złotnickich³⁴. W drugiej połowie XVIII w. miejscowość pełniła funkcje lokalnego centrum gospodarczego, z przywilejem organizowania targów w miejscu zwanym Czekał – punkt ten prawdopodobnie znajdował się w miejscu skrzyżowania dróg z Sieradza do Łasku w rejonie dzisiejszego Placu Wolności³⁵. Staraniem Franciszka Złotnickiego w 1773 r. część osady targowej Czekał otrzymała prawo miejskie. Od 1816 r. w Zduńskiej Woli zaczęto rozwijać przemysł włókienniczy – tkactwo bawełniane i lniane, co spowodowało napływ sukienników do miasta³⁶. W 1902 r. doprowadzono do miasta linię kolejową łączącą je z Kaliszem i Łodzią³⁷. W 1939 r. zamieszkiwało Zduńską Wolę 25,3 tys. osób, w 1946 r. liczba mieszkańców wynosiła 14,6 tys. a w 1961 r. – 26,2 tys. Po II wojnie światowej w mieście rozbudowywano przemysł włókienniczy, maszynowy, skórzany i spożywczy³⁸.

³³ *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Zduńska Wola*, 2012, s. 25.

³⁴ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola : monografia miasta do 1914 roku*, Łódź 1974, s. 14–15.

³⁵ *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego...*, s. 49.

³⁶ J. Śmiałowski, *Zduńska Wola...*, s. 17–19.

³⁷ *Miasta polskie w tysiącleciu*, t. II, Ossolineum, Wrocław 1967, s. 93.

³⁸ Tamże, s. 94.

Układ przestrzenny Zduńskiej Woli powstał w oparciu o wcześniejsze wsie: Zduny i Czekay, sieć komunikacyjną oparto na fragmencie traktu z Sieradza do Łasku (dzisiejsze ulice Sieradzka i Łaska). W centrum znajdował się nieregularny czworoboczny Rynek. Najcenniejszymi elementami struktury przestrzennej są fragmenty planu wywodzące się z okresu powstania miasta i jego wczesnego rozwoju: Rynek (Plac Wolności) wraz z wychodzącymi z narożników ulicami Stefana (Sieradzka), Honoraty (Łaska) i Petroneli (Kościelna) oraz na przedłużeniu przekątnych placu – ulicami Juliusza i Maurycego (Getta Żydowskiego)³⁹. Z racji swojego młodego wieku jako miasto Zduńska Wola nie posiada zbyt wielu cennych obiektów zabytkowych, są to jedynie budowle z XIX w. i późniejsze. W rejestrze zabytków nieruchomości miasta Zduńska Wola znajduje się 10 pozycji, w tym kościół parafialny z końca XIX wieku p.w. Wniebowzięcia Najświętszej Marii Panny przy ul. Kościelnej, kościół ewangelicko-augsburski z drugiej połowy XIX w. przy al. Kościuszki oraz domy z różnych okresów XIX w. przy ulicy Kościelnej, Kościuszki i Złotnickiego.

W *Zmianie Studium*⁴⁰ przewidziano potrzebę rewitalizacji śródmieścia i kształtowania centrum miasta, z uwzględnieniem wymogów ochrony konserwatorskiej i tożsamości miasta. W *Lokalnym Programie Rewitalizacji*⁴¹ [2010] zdiagnozowano na terenie centrum miasta następujące problemy o charakterze przestrzennym: zły stan techniczny wielu obiektów zabytkowych i najstarszej zabudowy miejskiej, bariery przestrzenne dezintegrujące strukturę urbanistyczną miasta, zły stan techniczny ulic, zanieczyszczenie powietrza, braki w podziemnej infrastrukturze technicznej oraz niedostatek terenów zieleni⁴². W LPR przewidziano m.in. projekt nr 9: Rewitalizacja Centrum Miasta Zduńska Wola⁴³. W ramach projektu zrealizowano odbudowę historycznego ratusza na Placu Wolności, przeprowadzono remont siedmiu kamienic wraz z zagospodarowaniem terenu oraz przebudowę układu komunikacyjnego placu z budową parkingów. Inwestycja prowadzona była w latach 2010–2014, a jej całkowity koszt wyniósł 21,4 mln zł, w tym 18,2 mln zł miasto otrzymało w postaci dofinansowania z funduszy UE⁴⁴.

Projekt rewitalizacji pl. Wolności w Zduńskiej Woli otrzymał w 2014 r. I nagrodę oddziału łódzkiego Towarzystwa Urbanistów Polskich w konkursie na przestrzeń publiczną w kategorii nowa przestrzeń publiczna (fot. 1).

³⁹ *Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego...*, s. 51.

⁴⁰ Tamże, s. 8.

⁴¹ *Lokalny Program Rewitalizacji obszaru miejskiego Zduńska Wola 2006–2013. Aktualizacja*, 2010.

⁴² Tamże, s. 33.

⁴³ Tamże, s. 59.

⁴⁴ Tamże, s. 63.

Fot. 1. Plac Wolności w Zdunskiej Woli, nowo wykreowana przestrzeń publiczna wokół nowego budynku ratusza oraz dawna zabudowa w północnej pierzei głównej ulicy handlowej, ul. Łaskiej
Źródło: zdjęcia A. Wojnarowska, 2015

MODEL OCENY JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ CENTRUM MIASTA

Potrzeba oceny jakości przestrzeni może odnosić się zarówno do istniejących układów przestrzennych, jak i koncepcji projektowych. Konieczne jest nie tylko ustalenie definicji jakości przestrzeni, ale też kryteriów jej oceny. Na bazie analizy

literatury przedmiotu, M. Goethals [2007] identyfikuje sześć podstawowych form interwencji przestrzennych, dla których istnieje potrzeba oceny *jakości przestrzeni*⁴⁵:

- przekształcenia miejskie,
- przestrzenie otwarte i krajobraz,
- **przestrzeń publiczna**,
- mobilność i infrastruktura,
- praca,
- zamieszkanie.

Jakość życia stanowi w chwili obecnej nie tylko podstawowy cel polityki miejskiej, ale także cel kształtowania formy miasta – jej istotnym elementem jest też jakość przestrzeni i jakość miejsca⁴⁶. Jakość przestrzeni, co wykazują liczne badania, w bardzo istotny sposób rzutuje na jakość życia mieszkańców i użytkowników przestrzeni miejskiej – wysoka jakość przestrzeni generuje znaczące korzyści społeczne. Wysoka jakość przestrzeni przekłada się na wzrost spójności społecznej i wzmocnienie interakcji społecznych, wzrost identyfikacji mieszkańców ze swoim miastem poprzez silne poczucie tożsamości miejsca i dumy społecznej. Pozytywnie oddziałuje na sferę emocjonalną, przekładając się na psychologiczne i fizjologiczne korzyści zdrowotne⁴⁷.

Podobnie jak w badaniach jakości życia, jakość przestrzeni może być określana przez wskaźniki obiektywne i subiektywne. Wskaźniki obiektywne odnoszą się do fizycznych cech środowiska, takich jak zanieczyszczenie powietrza, hałas, poziom przestępczości, dostępność przestrzeni otwartych, sposób zagospodarowania przestrzeni, natomiast subiektywne obejmują psychologiczny i społeczno-kulturowy wymiar środowiska, jak zachowania i potrzeby ludzkie, zadowolenie i satysfakcja. Jeszcze w latach 50-tych XX w. uważano, że najważniejsze są standardy fizyczne i techniczne, jednak obecnie koncepcje podkreślają takie cechy, jak personalizacja i indywidualizm, co oznacza, że jakość związana jest nie tylko z cechami fizycznymi i technicznymi, ale zależy także od społecznych i psychologicznych potrzeb użytkowników.

Próby skonstruowania systemów oceny jakości przestrzeni są podejmowane od wielu lat w kraju i za granicą, z uwzględnieniem zarówno tradycyjnych założeń projektowania urbanistycznego i tworzenia ładu przestrzennego, jak i aktualnych koncepcji rozwoju cywilizacyjnego. Autorzy badający jakość przestrzeni odwołują się do wcześniejszych koncepcji, przy których pomocy można

⁴⁵ M. Goethals, *Shared terms for spatial quality of strategic projects*, 43rd ISOCARP Congress, 2007, s. 3.

⁴⁶ T. Sumień, *Forma miasta...*, s. 96.

⁴⁷ K. Paprzyca, *Znaczenie jakości przestrzeni śródmiejskich w tworzeniu miejsc stanowiących „serce miasta”*, „Czasopismo techniczne”, z. 4-A/2008, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2008, s. 18.

odczytywać przestrzeń, m.in.: *dobrej formy miasta (good city form)* K. Lynch [1984], *dobrego projektu (good design)* Sternberga [2000] czy *jakości miejskiej (urban quality)* Tripa [2007]⁴⁸. Jako metody przeniesienia struktury teoretycznej do praktyki, proponuje się koncepcje: *całościowej oceny jakości przestrzeni* Carmony i Sieha [2008], analizę *Integrated Area Development Analysis* Moulaerta [2000] lub metody partycypacyjne i projektowe wypracowane np. przez *Project for Public Spaces*⁴⁹. Na podstawie analizy proponowanych metod oceny jakości przestrzeni, a także wniosków z przeglądu czynników uwzględnianych w dominujących współcześnie koncepcjach i procesach rozwoju miejskiego, jak: zrównoważony rozwój, jakość życia, atrakcyjność miasta, jakość miejsca, zaproponowano autorski model oceny jakości przestrzeni publicznej centrum miasta.

Ocenę jakości przestrzeni publicznej centrum Zduńskiej Woli przeprowadzono w oparciu o wspomniany wyżej model, składający się z trzech metod:

- metody waloryzacji graficznej,
- metody waloryzacji tabelarycznej,
- metody kwestionariuszowej.

Jakość przestrzeni miejskiej, jak już wspomniano, określana jest przez czynniki obiektywne i subiektywne. Dwie pierwsze metody modelu mają na celu określenie obiektywnych cech jakości przestrzeni publicznej. Natomiast metoda kwestionariuszowa obrazuje subiektywne odczucia i opinie użytkowników przestrzeni publicznej na temat jej obecnego i pożądanego w przyszłości sposobu zagospodarowania i wykorzystania. Badania metodą waloryzacji graficznej i tabelarycznej są prowadzone przez specjalistów przygotowanych do oceny przestrzeni miejskiej, natomiast w metodzie kwestionariuszowej informacje uzyskiwane są od użytkowników przestrzeni niebędących specjalistami. Wszystkie metody modelu są realizowane w drodze badań w terenie, ponieważ nie ma baz danych, które opisywałyby obszar centrum miasta i położoną tam przestrzeń publiczną w zakresie odpowiednim dla badania jej jakości.

Efektem finalnym każdej z metod jest wynik liczbowy oceny jakości, który umożliwia (w przypadku badania więcej niż jednego miasta) stworzenie rankingu w każdej z metod oraz rankingu finalnego modelu. Badania dostarczają ponadto wielu informacji na temat czynników pozytywnie i negatywnie wpływających na jakość przestrzeni publicznej centrum miasta. Zmiany poszczególnych czynników mogą podlegać monitorowaniu, tak jak i ocena sumaryczna jakości, co umożliwia z kolei kontrolowanie negatywnych lub pozytywnych trendów oraz podjęcie odpowiednich działań w zakresie poprawy jakości przestrzeni publicznej. Ranking miast może być też analizowany pod kątem uwarunkowań, które mogą wpływać na niską lub wysoką ocenę jakości przestrzeni publicznej miasta.

⁴⁸ F. Moulaert, J. Schreurs, B. Van Dyck, *Reading space to address spatial quality*, SPINDUS Project, 2011, s. 5.

⁴⁹ Tamże, s. 9.

We wszystkich trzech metodach modelu przyjęto, że przestrzenie półpubliczne, które są udostępnione dla użytkownika publicznego, oraz prywatne, widoczne z przestrzeni publicznej, są uwzględniane w ocenie jakości przestrzeni publicznej centrum. Założenie takie znajduje oparcie w ustaleniach *Karty Przestrzeni Publicznej* [2009], w której stwierdzono, że decyzje prywatnych inwestorów wpływają na jakość przestrzeni publicznej i krajobrazu miejskiego poprzez formę i estetykę ogrodzeń, fasad budynków oraz różnych form zagospodarowania prywatnych przestrzeni zewnętrznych⁵⁰.

Zasadniczym elementem modelu jest delimitacja obszaru badań, w oparciu o identyfikację *kluczowej przestrzeni publicznej* miasta. Wyodrębnienie *kluczowej przestrzeni publicznej* oraz wyznaczenie obszaru badań stanowiło zatem pierwszy element badań.

KLUCZOWA PRZESTRZEŃ PUBLICZNA ZDUŃSKIEJ WOLI

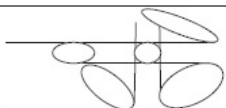

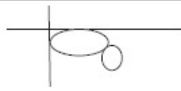
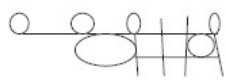
Wyniki badań przestrzeni publicznej centrum Zduńskiej Wola są w niniejszym artykule prezentowane na tle pozostałych pięciu wybranych miast średnich regionu łódzkiego. Na bazie przyjętych założeń w zakresie identyfikacji *kluczowej przestrzeni publicznej* miasta, jako ciągłej sieci składającej się z węzłów i osi, w sześciu miastach średnich regionu łódzkiego uzyskano następujące schematy układów *kluczowej przestrzeni publicznej* (tabl. 1).

Analiza schematów struktury *kluczowej przestrzeni publicznej* miast jednoznacznie wykazała występowanie bardziej złożonych układów w miastach starych, o wielowiekowej historii rozwoju, jak Wieluń, Radomsko i Piotrków Trybunalski, gdzie występują struktury wielowęzłowe i wieloosiowe, o łącznej liczbie elementów od 5 do 13. Zduńska Wola, jako miasto nowe, posiada układ *kluczowej przestrzeni publicznej* o mniejszej liczbie elementów (2), co jest charakterystyczne też dla pozostałych miast nowych – Ozorkowa i Bełchatowa, które także mają odpowiednio 2 i 4 takie elementy. W Zduńskiej Woli występuje *kluczowa przestrzeń publiczna* złożona z jednego bieguna – placu rynkowego oraz jednej osi – ulicy handlowej. Należy zwrócić uwagę, że bogata struktura *kluczowej przestrzeni publicznej* nie pozostaje w prostej relacji do wielkości miasta w sensie ludnościowym: Radomsko, będące starym miastem z przedziału miast średnich posiada uboższą strukturę tej przestrzeni niż Wieluń reprezentujący grupę małych miast średnich. Z kolei nowe miasta Ozorków i Zduńska Wola są zbliżone ze względu na budowę *kluczowej przestrzeni publicznej* do miast małych, których jedynym

⁵⁰ L. Mierzejewska, *Przestrzeń publiczna strefy podmiejskiej (na przykładzie Poznania)*, [w:] *Problemy rozwoju lokalnego i regionalnego na początku XXI wieku*, red. M. Wdowicka, L. Mierzejewska, Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Ser. Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna nr 15, Poznań 2011, s. 89.

węzłem przestrzeni publicznej miasta jest rynek. Układ ten może zostać w przyszłości wzbogacony o nowe elementy. Trzeba bowiem zauważyć, że badania jakości przestrzeni publicznej centrum miast średnich regionu łódzkiego wykazały, że miasta o bogatej strukturze *kluczowej przestrzeni publicznej* (Wieluń, Piotrków Trybunalski) wykazują wyższą jakość przestrzeni publicznej centrum. Można więc wnioskować, że rozbudowany układ *kluczowej przestrzeni publicznej* może mieć korzystny wpływ na jakość przestrzeni publicznej centrum, ponieważ przejawia się w bogactwie wnętrz urbanistycznych, a także innych elementów kompozycji urbanistycznej, jak osie widokowe czy dominanty, zamknięcia i otwarcia przestrzeni, zróżnicowane możliwości przemieszczania się oraz większe strefy udostępnione dla ruchu pieszego, co przekłada się na wyższą aktywność społeczną i gospodarczą tego obszaru. Rozbudowa układu *kluczowej przestrzeni publicznej* może zatem rzutować na zwiększenie szansy wzrostu jakości przestrzeni publicznej centrum.

Tablica 1. Schemat układu *kluczowej przestrzeni publicznej* Zduńskiej Woli na tle wybranych miast średnich regionu łódzkiego

MIASTO	STARE/NOWE	SCHEMAT KLUCZOWEJ PRZESTRZENI PUBLICZNEJ	WĘZŁY + OSIE	SUMA
Małe miasta średnie (20 000-30 000)				
Ozorków	Nowe		1+1	2
Wieluń	Stare		5+4	9
Średnie miasta średnie (30 000-50 000)				
Zduńska Wola	Nowe		1+1	2
Radomsko	Stare		1+4	5
Duże miasta średnie (50 000-100 000)				
Belchatów	Nowe		2+2	4
Piotrków Trybunalski	Stare		6+7	13

Źródło: opracowanie własne.

BADANIA JAKOŚCI PRZESTRZENI PUBLICZNEJ CENTRUM ZDUŃSKIEJ WOLI

Badania jakości przestrzeni publicznej centrum Zduńskiej Woli przeprowadzono w czerwcu 2015 r., w ramach ćwiczeń terenowych specjalnościowych studentów I roku studiów magisterskich stacjonarnych na kierunku 'gospodarka przestrzenna' Wydziału Nauk Geograficznych i Wydziału Zarządzania Uniwersytetu Łódzkiego, pod kierunkiem dr inż. arch. Anny Wojnarowskiej. Ze względu na ograniczoną objętość niniejszego artykułu, poniżej przedstawiono jedynie wybrane elementy i końcowe wyniki badań w ramach każdej z metod.

METODA WALORYZACJI GRAFICZNEJ

Na podstawie badań terenowych opracowano mapę waloryzacji graficznej, na której przedstawiono w formie graficznej pozytywne (*stymulanty*) i negatywne (*destymulanty*) cechy przestrzeni publicznej Zduńskiej Woli, zgodnie z przyjętym systemem oznaczeń graficznych (ryc. 1).

Ryc. 1. Mapa waloryzacji graficznej Zduńskiej Woli
Źródło: opracowanie własne na podstawie badań terenowych, 2015

Informacje z mapy waloryzacji zmierzono w postaci wartości liczbowych i zestawiono w tablicy 2.

Tablica 2. Zestawienie wartości powierzchniowych, liniowych i ilościowych w ramach metody waloryzacji graficznej

OZNACZENIE GRAFICZNE	OPIS	STYMULANTY ilość/wartość														DESTYMULANTY ilość/wartość									
		S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14	S15	S16	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8
		12927	12050		12837	63344		11688	7	12	4	1	3	1	1	313	0	0	0	0	0	0	42	868	-7
WIELUŃ		54344	3001	0	0	5859	4	11688	7	12	4	1	3	1	1	313	0	0	0	0	0	0	42	868	-7
		5573	2030		9224	0		715	1	2	2	0	0	2	1	150	0	2468	0	0	0	97	248	460	-4
OZORKÓW		5573	2030		9224	0		715	1	2	2	0	0	2	1	150	0	2468	0	0	0	97	248	460	-4
		3645	3353		1790	1993		1188	2	5	3	0	1	3	2	140	0	3398	12070	0	0	0	608	818	-14
RADOMSKO		3645	3353		1790	1993		1188	2	5	3	0	1	3	2	140	0	3398	12070	0	0	0	608	818	-14
		1343	4776		2998	4134		463	1	2	3	0	1	2	0	75	52	4497	7535	600	0	502	760	-11	
ZDUŃSKA WOLA		26739	4650	1566	0	4464	0	463	1	2	3	0	1	2	0	75	52	4497	7535	600	0	502	760	-11	
		10960	18771		16897	13671		16066	7	5	6	1	13	2	1	148	3945	0	4323	0	403	206	650	-3	
PIOTRKÓW TRYB.		10212	13717	5559	7	3632	12619	16066	7	5	6	1	13	2	1	148	3945	0	4323	0	403	206	650	-3	
		1763	18220		16655	3484		156	6	3	3	1	7	2	2	252	117	0	470	0	28	21	557	-3	
BELCHATÓW		20516	1010	2308	7	0	1263	1	156	6	3	1	7	2	2	252	117	0	470	0	28	21	557	-3	

Źródło: opracowanie własne.

Tablica 3. Zestawienie wartości wskaźników waloryzacji graficznej dla miast

OZNACZENIE GRANICZNE	STYMULANTY ilość/wartość																DESTYMULANTY ilość/wartość								SUMA S	SUMA D	
	S1	S2	S3	S4	S5	S6	S7	S8	S9	S10	S11	S12	S13	S14	S15	S16	D1	D2	D3	D4	D5	D6	D7	D8			
OPIS	STREF A ZAB. HIST. POW. W M2	ZABUDOWA MIEZK. POW. W M2 M2 W POSZC. KAT. JAKOŚCI	BUD. UŻYTECZ. POW. W M2 WPOSZC. KAT. JAKOŚCI	DOSTĘPNE WNĘTRZA KWART. Z F. USŁ. I OSŁ	STRĘŻY PIEZSE ILOŚĆ W POSZCZ. KAT. JAKOŚCI	TERENY ZIEL. PUBL. POW. W M2 W POSZC. KAT. JAKOŚCI	TERENY ZABAW I SPORTU ILOŚĆ	HANDEL I USŁUGI W PARTACH DL W MB	DOMINANTY PRZESTRZ. I FUNKCJI - BUDYNKI ILOŚĆ	ELEMENTY CHARAKT. INNE NIŻ BUDYNKI ILOŚĆ	OSIE WIDOKOWE ILOŚĆ	URZ. AŻDENIA REKREACJI/KULTURY ILOŚĆ	OGRODKI GASTRONICZNE ILOŚĆ	PRZYSTANKI KOM. PUBL. ILOŚĆ	ZBIORNIKI WODNE, ELEM. WODN ILOŚĆ	ZORGANIZ. MIEJSCA PARKINGOWE OGÓLNODOSTĘPNE ILOŚĆ	PUSTOŚCI POW. W M2	NIUŻYTK. NIEZAGOSPOD. PARCELE POW. W M2	ZDEGRAD. PRZESTRZ. PRYW. I PÓŁPUBL. POW. W M2	NIURZĄDZONE PARKINGI. POW. W M2	BRANKI FUNKCJONALNE W PRZEZICH DL W MB	BRANKI GĄGŁOŚCI PIERZEL, SŁEPY SC. SZCZ. DL W MB	BARIERY KOM. W CENTRUM - DL W MB	ELEMENTY DYSHARMONIZ. - ILOŚĆ			
WIEJURÓ 146,3 pkt	5,4	13	12,1	11	12,8	63,3	4	1,2	7	12	4	1	3	1	1	3,1	0	0	0	0	0	0	0	-1	-7	154,9	-8
ODORNIKÓW 22,5 pkt	5,6	-2,3	2	5	9,2	0	0	0,7	1	2	2	0	0	2	1	1,5	0	-2,4	0	0	-0,1	-0,2	-0,5	-4		28,7	-7,2
RADOMSKO 9,0 pkt	4,4	2,9	3,4	7	1,6	2	0	1,2	2	5	3	0	1	3	2	1,4	0	-3,4	-12,1	0	0	-0,6	-0,8	-14		39,9	-50,9
ZDUŃSKA WOLA 5,9 pkt	2,7	0,1	4,6	0	3	3,4	0	0,5	1	2	3	0	1	2	0	0,8	0	-4,5	-0,8	-0,6	0	-0,5	-0,8	-11		24,1	-18,2
PIOTRKÓW TRYN. 97,6	10,3	10,6	16,7	7	16,5	9,9	0	1,6	7	5	6	1	13	2	1	1,5	-2,9	0	-4,3	0	-0,4	-0,2	-0,7	-3		109,1	-11,5
BELCHATÓW 72,9 pkt	2	1,8	18,2	7	16,9	3,5	1	0,2	6	3	3	1	7	2	2	2,5	-0,1	0	-0,5	0	0	0	-0,6	-3		77,1	-4,2

Źródło: opracowanie własne.

Wartości liczbowe z wyżej przedstawionego zestawienia zostały przeliczone zgodnie z przyjętymi kryteriami na wskaźniki dla każdego z analizowanych czynników. Zsumowanie wartości dodatnich i ujemnych dało łączny wynik waloryzacji graficznej zaznaczony kolorem czerwonym pod nazwą każdego z miast w tablicy 3.

Analiza zapisu mapy waloryzacji graficznej Zduńskiej Woli oraz zliczenia w tabeli poszczególnych pozytywnych i negatywnych czynników jakości przestrzeni publicznej umożliwiają nie tylko dokonanie finalnej oceny przez zsumowanie wyników dodatnich i ujemnych wartości wskaźników, ale także wykazują zalety i mankamenty przestrzeni publicznej. W przypadku Zduńskiej Woli możemy mówić o występowaniu pozytywnych czynników w postaci obiektów użyteczności publicznej o dobrej jakości technicznej i estetycznej (jest to nowy obiekt ratusza), pod tym względem Zduńska Wola wyprzedza Ozorków i Radomsko. Także w zakresie wskaźnika obrazującego jakość i wielkość terenów zieleni (także są to w tym przypadku nowe tereny zieleni na pl. Wolności) miasto wypada lepiej niż Ozorków i Radomsko, a podobnie jak Bełchatów. Zduńska Wola nie posiada jednak w zasadzie elementów umożliwiających realizację różnego rodzaju aktywności w centrum miasta: brak placów zabaw dla dzieci i młodzieży oraz urządzeń rekreacji i kultury, działa tylko jeden ogródek gastronomiczny, brak też elementów wody, które mogłyby pełnić różnego rodzaju funkcje i generować różnorakie aktywności. Także pod względem kompozycyjnym przestrzeń centrum nie obfituje w wiele elementów, posiadając jedną dominantę, dwa elementy charakterystyczne i kilka osi kompozycyjnych, co lokuje Zduńską Wolę pod tym względem na poziomie zbliżonym do Ozorkowa. Ostateczna niska pozycja Zduńskiej Woli w ocenie metodą waloryzacji graficznej jest także efektem występowania w centrum wielu negatywnych czynników jakości przestrzeni publicznej. W pierzejach przylegających do Placu Wolności znajdują się niezagospodarowane parcele, zdegradowane przestrzenie publiczne i prywatne oraz nieurządzone parkingi, braki ciągłości pierzei, a także elementy dysharmonizujące pod względem przestrzennym i funkcjonalnym.

Łączna punktacja uzyskana przez miasta (indeks względny) została przeliczona na hektar powierzchni zdelimitowanego centrum, co pozwoliło wyliczyć indeks bezwzględny dla miast. Wyniki uszeregowania miast na podstawie wyników uzyskanych w ramach waloryzacji metodą graficzną przedstawiono w tablicy 4.

W waloryzacji metodą graficzną Zduńska Wola uzyskała ostatnią pozycję wśród sześciu badanych miast regionu łódzkiego, aczkolwiek indeks bezwzględny miasta jest bardzo zbliżony do wartości indeksu Radomska, można więc stwierdzić, że w obu miastach jakość przestrzeni publicznej obrazowana przez czynniki obiektywne jest na podobnym poziomie.

Tablica 4. Ranking miast na bazie metody waloryzacji graficznej

Miasto	Punktacja łączna – indeks względny	Powierzchnia centrum (ha)	Indeks bezwzględny (pkt/ha)	Miejsce
Bełchatów	72,9	9,7	7,52	1
Wieluń	146,9	21,2	6,93	2
Piotrków Tryb.	97,6	18,2	5,36	3
Ozorków	22,5	9,5	2,37	4
Radomsko	9,0	11,6	0,78	5
Zduńska Wola	5,9	8,2	0,72	6

Źródło: opracowanie własne.

METODA WALORYZACJI TABELARYCZNEJ

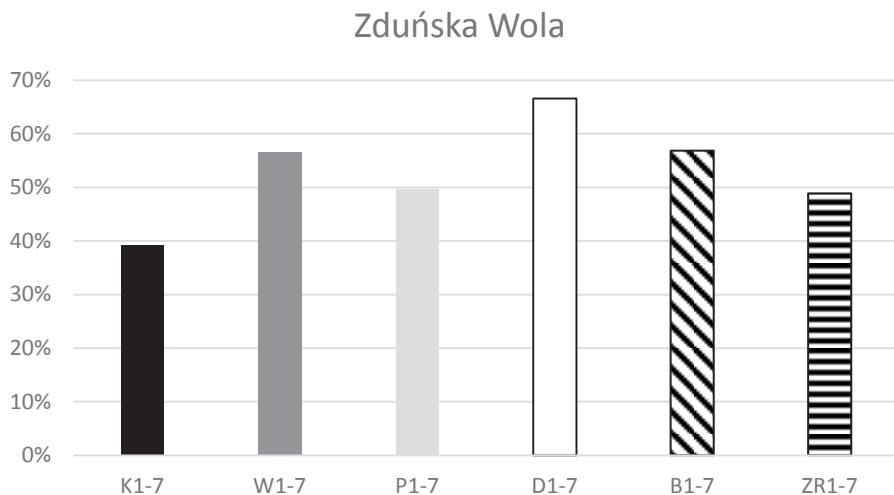
Kryteria oceny metodą tabelaryczną zgrupowano w sześciu obszarach:

- kompozycja/czytelność/wizerunek/charakter/ciągłość i domknięcie;
- witalność/elastyczność/łatwość adaptacji/użytkowanie i aktywności/różnorodność;
- komfort/spelnianie potrzeb/wygoda;
- dostępność/powiązania/łatwość przemieszczania się;
- bezpieczeństwo/kontrola;
- spełnianie założeń zrównoważonego rozwoju.

W każdym z obszarów oceniano siedem kryteriów – czynników jakości przestrzeni, nadając im zgodnie z przyjętą punktacją wartość od 0 do 5. Poniżej przedstawiono wyniki badań waloryzacji tabelarycznej dla sześciu badanych miast średnich regionu łódzkiego. Ze względu na fakt, że badania w poszczególnych miastach były wykonywane przez nieco inną liczbę studentów, w związku z czym wystąpiła różna ilość waloryzacji częściowych, zdecydowano się na przedstawienie wyników badań w formie udziału procentowego, tj. odsetku punktacji osiągniętej w ramach danego kryterium, obliczonej następnie dla każdego z 6 wymienionych wyżej obszarów. W podsumowaniu badań utworzono ranking miast w oparciu o metodę waloryzacji tabelarycznej, na bazie sumarycznej wartości uzyskanej oceny, wyrażonej w postaci indeksu – wskaźnika syntetycznego, obliczonego poprzez stosunek udziału uzyskanej sumarycznej oceny wyrażonej w procentach we wszystkich sześciu wymienionych wyżej obszarach, w stosunku do maksymalnej możliwej do uzyskania ilości punktów, czyli 600% (po 100% w każdym z sześciu obszarów zagadnień).

W Zduńskiej Woli najwyższe oceny otrzymała dostępność (66,62%). Pozostałe obszary oceniono znacznie niżej, zaledwie na nieco ponad połowę punktacji:

bezpieczeństwo (56,84%) i witalność (56,54%). Spełnianie potrzeb uzyskało 49,77%, a spełnianie założeń zrównoważonego rozwoju 48,87%. Najniżej oceniono kompozycję – jedynie 39,25% (wykres 1).

Wykres 1. Wyniki badań tabelarycznych w Zduńskiej Woli dla 6 ocenianych obszarów
Źródło: opracowanie własne

Wyniki uzyskane przez Zduńską Wolę w ramach oceny metodą waloryzacji tabelarycznej na tle innych badanych miast regionu łódzkiego przedstawia tablica 5.

Tablica 5. Zestawienie sumarycznych ocen poszczególnych obszarów waloryzacji tabelarycznej dla analizowanych miast

Miasto	Kompozycja (%)	Witalność (%)	Spełnianie potrzeb (%)	Dostępność (%)	Bezpieczeństwo (%)	Spełnianie założeń ZR (%)
Wieluń	67,52	70,98	62,83	67,82	80,15	50,98
Ozorków	55,36	50,71	53,57	54,29	60,71	38,57
Radomsko	39,25	49,62	44,96	44,51	51,43	36,99
Zduńska Wola	39,25	56,54	49,77	66,62	56,84	48,87
Piotrków Tryb.	64,64	61,07	52,86	64,29	70,36	45,43
Bełchatów	66,02	80,90	80,60	63,31	78,05	59,25

Źródło: opracowanie własne.

Zsumowanie wartości procentowych uzyskanych przez miasta w poszczególnych obszarach zagadnień oraz obliczenie proporcji do maksymalnego możliwego do uzyskania wyniku (600% – po 100% w sześciu ocenianych obszarach) umożliwi obliczenie indeksu waloryzacji tabelarycznej dla miast. Ranking miast w zakresie jakości przestrzeni publicznej centrum, opracowany na bazie metody waloryzacji tabelarycznej (po wyliczeniu indeksu), przedstawia tablica 6.

Tablica 6. Ranking miast na bazie oceny metodą waloryzacji graficznej

Miasto	Ocena sumaryczna (%)	Maksymalna ocen (%)	Indeks	Miejsce
Bełchatów	428,13	600	0,71	1
Wieluń	400,31	600	0,67	2
Piotrków Tryb.	359,61	600	0,60	3
Zduńska Wola	317,98	600	0,53	4
Ozorków	313,21	600	0,52	5
Radomsko	266,76	600	0,44	6

Źródło: opracowanie własne.

W ocenie jakości przestrzeni publicznej metodą tabelaryczną Zduńska Wola wypada znacznie lepiej niż w metodzie waloryzacji graficznej, co jest efektem uzyskania przez miasto wyższych niż przez Ozorków i Radomsko ocen w zakresie witalności i spełniania założeń zrównoważonego rozwoju, a także wyjątkowo wysokiej oceny dostępności centrum miasta – pod tym względem Zduńska Wola ustępuje jedynie prowadzącemu w tym zakresie Wieluniowi. Spełnianie potrzeb, kompozycja i bezpieczeństwo zostały jednak ocenione dość nisko: spełnianie potrzeb i bezpieczeństwo piąta lokata, kompozycja także piąte miejsce, *ex aequo* z Radomskiem.

METODA BADAŃ KWESTIONARIUSZOWYCH

W Zduńskiej Woli badaniami kwestionariuszowymi objęto łącznie 75 osób, w tym 33 mężczyzn i 42 kobiety. Wśród nich 13 było w wieku poniżej 18 lat, 28 w wieku 19–35 lat, 24 osoby – 36–65 lat oraz 10 – powyżej 65 lat. Studentami lub uczniami były 23 osoby, 29 – pracownikami umysłowymi, 13 – fizycznymi, 9 – emerytami lub rencistami oraz jedna osoba bezrobotna. W Zduńskiej Woli zamieszkiwały 72 osoby, trzy poza granicami miasta.

Formularz kwestionariusza składał się z sześciu części. Pierwsza część kwestionariusza miała za zadanie określenie, jaki obszar przestrzeni publicznej w centrum miasta jest najczęściej odwiedzany. Obszarem przestrzeni publicznej centrum, z którego najczęściej korzystają respondenci w Zduńskiej Woli, jest

w równym stopniu rynek (pl. Wolności), jak i główna ulica handlowa (ul. Łaska) – obie te lokalizacje zostały wymienione przez 59% osób. Tereny zieleni w centrum miasta wskazało 45% osób (w tym przypadku były to nowo urządzone tereny zieleni zlokalizowane na pl. Wolności), siedem – inne lokalizacje w centrum.

W drugiej części kwestionariusza respondenci oceniali pewne zasadnicze cechy przestrzeni publicznej centrum, jak dostępność różnymi środkami transportu, estetykę, czystość, bezpieczeństwo oraz organizację różnego rodzaju wydarzeń. Ta część kwestionariusza została tak zaplanowana, aby uzyskać oceny użytkowników w zakresie cech przestrzeni publicznej, które stanowiły podstawowe obszary zagadnień ocenianych przez specjalistów w metodzie waloryzacji tabelarycznej. Umożliwiło to zestawienie ocen użytkowników i profesjonalistów oraz stworzenie rankingu miast w ramach metody kwestionariuszowej na bazie ocen zawartych w drugiej części formularza. W każdym z pytań tej i kolejnych części kwestionariusza respondenci mieli możliwość wyboru następujących ocen: *bardzo źle, źle, zadowolająco, dobrze, bardzo dobrze*. Zestawienie sumarycznych ocen pozytywnych przestrzeni publicznej centrum: *bardzo dobrych, dobrych* oraz *zadowolających*, w części drugiej kwestionariusza przedstawia poniższa tabela (tabl. 7).

Tablica 7. Zestawienie sumy ocen pozytywnych (*bardzo dobrych, dobrych* i *zadowolających*) zasadniczych cech przestrzeni publicznej miast średnich regionu łódzkiego

	Wieluń (%)	Ozorków (%)	Radomsko (%)	Zduńska Wola (%)	Piotrków Tryb. (%)	Bełchatów (%)	Suma
Dostępność piesza	99	78	98	94	95	86	644
Dostępność rowerem	88	50	80	84	59	82	531
Dostępność samochodem	81	85	73	98	86	73	567
Dostępność transportem publicznym	92	61	66	89	81	56	513
Estetyka	100	75	79	87	91	89	618
Bezpieczeństwo	98	66	86	94	94	88	621
Czystość	100	56	76	83	81	96	588
Imprezy	75	16	74	82	46	69	440
Łącznie	733	489	632	711	633	639	
Odsetek ocen pozytywnych	91,6	61,1	79,0	88,9	79,1	79,9	
Miejsce	1	6	5	2	4	3	

Źródło: opracowanie własne.

W rankingu miast na podstawie oceny przez respondentów zasadniczych cech przestrzeni publicznej zdecydowanym liderem okazał się Wieluń z 91,6% ocen pozytywnych, na drugiej pozycji ułożyła się Zduńska Wola (88,9%). Na kolejnych trzech zbliżonych w zakresie zgromadzonej punktacji miejscach znalazły się: Bełchatów (79,9%), Piotrków Trybunalski (79,1%) oraz Radomsko (79,0%). Zdecydowanie niżej oceniono zajmujący ostatnią pozycję Ozorków (61,1% ocen pozytywnych). Trzeba zwrócić uwagę na fakt, że ocena cech przestrzeni publicznej zawarta w pytaniu drugim dotyczy jedynie pewnych szczególnych czynników jakości przestrzeni publicznej. Zarówno w waloryzacji graficznej, jak i tabelarycznej czynników jakości przestrzeni jest znacznie więcej, są one też w wypadku waloryzacji graficznej bardziej wymierne ilościowo. Badania kwestionariuszowe odzwierciedlają natomiast opinie użytkowników przestrzeni, wskazując na ich stopień satysfakcji, bazujący na subiektywnych odczuciach. Jest zauważalne, że odczucia subiektywne użytkowników odbiegają od oceny czynników obiektywnych przestrzeni publicznej dokonanej w poprzednich dwóch metodach przez specjalistów. Zwraca uwagę wyjątkowo wysoka pozycja Zduńskiej Woli, co wskazuje, że użytkownicy oceniają tę przestrzeń bardzo pozytywnie.

Badania kwestionariuszowe przyniosły wysokie oceny Zduńskiej Woli w zakresie dostępności – aż 98% ocen respondentów, jeśli chodzi o dostępność samochodem indywidualnym, było pozytywnych (ocena bardzo dobra, dobra i zadowalająca), 94% i 84% – w zakresie dostępności pieszej i rowerem, 89% – transportem publicznym. Jednak generalnie dostępność oceniona została w Zduńskiej Woli bardzo dobrze, co potwierdziło badania metodą tabelaryczną. Estetyka przestrzeni przez 13% respondentów została oceniona jako zła i bardzo zła, czystość podobnie – przez 17%. Organizacja imprez, atrakcji i wydarzeń w przestrzeni publicznej centrum Zduńskiej Woli została oceniona najniżej w pytaniu drugim: bardzo dobrze oceniło ją zaledwie 8% osób, dobrze – 29%, zadowalająco – 45%, źle – 13% oraz bardzo źle – 4%.

Trzecia część kwestionariusza dotyczyła identyfikacji funkcji i aktywności, które są powodem odwiedzania przestrzeni publicznej centrum. Najczęściej wymieniano: usługi (69%), handel (60%), spotkania ze znajomymi (57%). Nikt nie stwierdził, że nie korzysta wcale z przestrzeni publicznej centrum. Także pytanie czwarte zawierało możliwość wielokrotnego wyboru i dotyczyło wskazania cech przestrzeni publicznej centrum miasta, które wpływają na korzystanie z niego. Dla aż 61% badanych taką przyczyną jest bliskość miejsca zamieszkania, 51% wskazało możliwość spotkania znajomych. Pytanie piąte zawierało listę czynników, które mogą wpływać negatywnie na jakość przestrzeni publicznej centrum Zduńskiej Woli. W tym zakresie najczęściej wymienianym czynnikiem okazał się hałas (47%), zanieczyszczenie powietrza (39%), niewystarczająca ilość miejsc parkingowych (32%), obecność osób nietrzeźwych, brudnych i bezdomnych (31%) oraz brak publicznych toalet (29%). W dalszej kolejności wymieniano:

brak atrakcji dla osób dorosłych (25%), brak atrakcji dla dzieci (21%), zaniedbanie zieleni oraz niski poziom jakości estetycznej i degradację budynków (po 20%), niski poziom jakości estetycznej i degradację elementów małej architektury (13%), graffiti na ścianach (12%), brak zieleni oraz brak ograniczeń ruchu kołowego (po 11%). Pytanie szóste dotyczyło określenia czynników, których wprowadzenie mogłoby przyczynić się do podniesienia atrakcyjności przestrzeni publicznej centrum miasta. Tutaj najwięcej osób opowiedziało się za odnową istniejących elementów małej architektury (53%) oraz zwiększeniem dbałości o porządek i estetykę (52%). Wprowadzenie atrakcji dla rodzin z dziećmi postulowało 32% badanych, 28% wprowadzenie nowych punktów gastronomicznych, jak restauracje, herbaciarnie, kawiarnie i ogródki gastronomiczne, 27% – wprowadzenie obiektów i miejsc służących rekreacji, 25% – wypożyczalni rowerów miejskich, 24% – organizację imprez tematycznych, wystaw, jarmarków, 23% – wprowadzenie sezonowych atrakcji oraz wzbogacenie oferty handlowej i usługowej, w tym gastronomicznej i rekreacyjnej.

PODSUMOWANIE WYNIKÓW BADAŃ

Wyniki badań w ramach wszystkich trzech metod opracowanego modelu oceny jakości przestrzeni publicznej centrum przyniosły mierzalne rezultaty, które umożliwiły stworzenie rankingu miast w oparciu o każdą z metod oraz uzyskanie łącznej oceny miast w ramach całego modelu (tabl. 8).

Tablica 8. Zduńska Wola na tle innych badanych miast średnich regionu łódzkiego – zestawienie pozycji miast uzyskanych w poszczególnych metodach waloryzacji oraz łączna ocena jakości przestrzeni publicznej centrum

Pozycja miasta w rankingu	Wieluń	Ozorków	Radomsko	Zduńska Wola	Piotrków Tryb.	Bełchatów
W metodzie graficznej	2	4	5	6	3	1
W metodzie tabelarycznej	2	5	6	4	3	1
W drugiej części metody kwestionar.	1	6	5	2	4	3
Suma	5	15	16	12	10	5
Ostateczna ocena w modelu	2	5	6	4	3	1

Źródło: opracowanie własne.

Zduńska Wola w ostatecznym rankingu badanych sześciu miast średnich uzyskała czwartą lokatę. Bez wątplenia do tej wysokiej pozycji w finalnej ocenie przyczyniła się druga lokata w ocenie metodą badań kwestionariuszowych, a także czwarta pozycja w metodzie badań tabelarycznych. Możemy spekulować, czy bardzo wysoka druga pozycja Zduńskiej Woli w badaniach kwestionariuszowych nie pozostaje w związku z ukończonym ostatnio programem rewitalizacji prowadzonym przez władze lokalne, który objął zasadniczą część centrum miasta – plac rynkowy, zmieniając oblicze tego rejonu dzięki wzniesieniu nowego obiektu ratusza i nowej aranżacji otaczającej go przestrzeni publicznej. Realizacja ta wydaje się pozytywnie oddziaływać na ruch inwestycyjny w rejonie placu rynkowego – powstał nowy obiekt handlowy w północnej pierzei rynku oraz prowadzone są remonty i modernizacje w pierzei południowej, co niesie nadzieję na dalsze pozytywne przemiany centralnej przestrzeni miasta, teraz już dzięki efektom działań prywatnych inwestorów. Główna ulica handlowa oraz pierzeje wschodnia i zachodnia rynku, a także centralna i zachodnia część pierzei północnej nadal wykazują wiele negatywnych cech przestrzeni, jednakże jest szansa, że efekt *kuli śniegowej* w postaci nowych inwestycji oraz remontów istniejących obiektów obejmie w niedługiej perspektywie czasowej także i tę strefę. Badania kwestionariuszowe w częściach trzy do sześć wykazują bowiem jednak większą liczbę mankamentów i braków zgłaszanych przez użytkowników niż wynikałoby z wysokiej pozycji uzyskanej przez Zduńską Wolę w drugiej części kwestionariusza, na bazie którego dokonano rankingu w tej metodzie badań.

WNIOSKI

Centrum Zduńskiej Woli w chwili obecnej przechodzi pozytywne przemiany, które już przyniosły efekty w postaci wzbogacenia tej strefy miasta o nowy obiekt użyteczności publicznej, stanowiący zarazem istotną dominantę przestrzenną, urządzone tereny zieleni oraz nowe elementy małej architektury. Powstała także nowa kawiarnia w ratuszu, z pierwszym w centrum ogródkiem gastronomicznym. Zamknięto stację benzynową, a nowe parkingi uzyskały zhumanizowane oblicze dzięki podziałowi na mniejsze zatoki postojowe i uprawie zieleni. Zbudowano także parking podziemny pod budynkiem ratusza. To właśnie te czynniki wpłynęły na wysoką ocenę przestrzeni publicznej centrum miasta w metodzie waloryzacji tabelarycznej, stanowiły pozytywne cechy przestrzeni w metodzie waloryzacji graficznej oraz zadecydowały o bardzo dobrej opinii użytkowników.

Badania jakości przestrzeni publicznej centrum prowadzone w wybranych miastach średnich regionu łódzkiego wykazały, że nawet miasta nowe, o krótkiej historii rozwoju, powstałe jako monofunkcyjne miasta przemysłowe, mogą obecnie budować przestrzeń centrum miasta o wysokiej jakości. Przykład

Bełchatowa, który uzyskał pierwszą lokatę w rankingu, będąc miastem nowym, niedysponującym bogatym dziedzictwem kulturowym w postaci obiektów zabytkowych i historycznej tkanki urbanistycznej, daje także innym nowym miastom, jak Zduńska Wola, duże szanse na uzyskanie wysokiej jakości przestrzeni publicznej centrum w niedalekiej nawet przyszłości. W Bełchatowie pozytywne zmiany w centrum to kwestia zaledwie kilku ostatnich lat, które zaowocowały realizacją szeroko zakrojonego programu rewitalizacji tego obszaru miasta, bazującego na przebudowie układu komunikacji drogowej oraz przeznaczeniu terenu centrum dla użytkowników pieszych. W Bełchatowie rozbudowano także układ *kluczowej przestrzeni publicznej*, wprowadzając nowy element w postaci węzła, urządzając niedostępny wcześniej obszar w zapleczu zabudowy jako otwartą przestrzeń publiczną przeznaczoną na imprezy plenerowe. Zduńska Wola, chcąc kontynuować rozpoczęte działania poprawy jakości przestrzeni publicznej centrum miasta, powinna wyposażyć tę przestrzeń w elementy przyciągające użytkowników reprezentujących różne grupy społeczne, w różnym wieku, o różnych porach dnia. Nie tylko przyczyniłoby się to pozytywnie do ożywienia centrum miasta, ale też do poprawy bezpieczeństwa, które w tej chwili oceniane jest dość nisko. Istniejące rezerwy terenowe, a także możliwość przebudowy układu komunikacyjnego w rejonie placu Wolności w kierunku ograniczenia indywidualnego ruchu kołowego, w celu zmniejszenia obecnie zauważanych przez użytkowników uciążliwości hałasu i zanieczyszczeń spalinami, dałyby szansę organizacji nowych ogródków gastronomicznych, urządzeń rekreacyjno-kulturalnych oraz umożliwienia realizacji różnego rodzaju aktywności. Zapewnienie atrakcyjnych sposobów spędzania wolnego czasu, a także organizacja różnego rodzaju imprez w centrum miasta mogłyby przyciągnąć nie tylko mieszkańców, ale też użytkowników z okolicznych miejscowości. Centrum Zduńskiej Woli mogłoby więc pełnić funkcje kulturowe, społeczne i gospodarcze dla większej liczby odwiedzających, co wpłynęłoby pozytywnie na witalność tego rejonu miasta. Potencjał obecnego zagospodarowania placu Wolności oraz niezagospodarowane parcele w otaczających plac rynkowy pierzejach tworzą możliwości ich pełniejszego wykorzystania oraz wprowadzenia nowych form zabudowy i wyposażenia terenu, które przyczyniłoby się do realizacji wymienionych wyżej celów, które zarazem byłyby zgodne z sugestiami użytkowników co do pożądanых atrakcji i form aktywności w centrum miasta.

Bibliografia

- Assink M., Groenendijk N., *Spatial quality, location theory and spatial planning*, Leuven 2009.
- CABE (Commission for Architecture and the Built Environment), *The value of good design*, London 2001.

- CABE (Commission for Architecture and the Built Environment), *The value of public space*, London 2004.
- Carmona M., Siah L., *Measuring Quality in planning. Managing the performance process*, Spon Press, London and New York 2004.
- Cegłowska A., Matykowski R., *Przestrzenie publiczne i ich znaczenie w dużym mieście: przypadek Poznania*, [w:] *Funkcje miast jako czynnik kształtowania przestrzeni miejskiej*, „Studia Miejskie” 2/2010, Opole, s. 219–230.
- Chądzyńska M., *Przestrzeń publiczna małego miasta jako integralny element struktury systemu miejskiego*, [w:] K. Heffner, T. Marszał, *Przestrzeń publiczna małych miast*, t. CXLIV, Studia KPZK PAN, Warszawa 2012, s. 67–80.
- Chmielewski J.M., *Teoria urbanistyki w projektowaniu i planowaniu miast*, Oficyna Wydawnicza Politechniki Warszawskiej, Warszawa 2001.
- Czepczyński M., *Przestrzeń publiczna jako forma reprezentacji społeczności lokalnych. Między hibernacją a animacją centrów małych miast*, [w:] K. Heffner, T. Marszał, *Przestrzeń publiczna małych miast*, t. CXLIV, Studia KPZK PAN, Warszawa 2012, s. 7–20.
- Edwards P., Tsouros A., *Promoting physical activity and active living in Urban Environments. The Role of Local Governments*, WHO Europe 2006.
- European Council of Town Planners, *New Charter of Athens*, 2003.
- European Innovation Partnership on Active and Healthy Ageing, 2012.
- Gałkowski J., *Możliwości kreowania przez architektów społecznych zachowań mieszkańców w przyjaznej dla wszystkich przestrzeni publicznej*, „Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Architektura i Urbanistyka”, z. 20/2009, s. 47–50.
- Goethals M., *Shared terms for spatial quality of strategic projects*, 43rd ISOCARP Congress, 2007.
- Gzell S., *Miasto jako przedmiot badań urbanistyki*, [w:] *Miasto jako przedmiot badań naukowych w początkach XXI wieku*, red. B. Jałowiecki, Wydawnictwo Naukowe Scholar, Warszawa 2008, s. 11–27.
- <http://citybranding 01. 2014>
- Instytut Gospodarki Przestrzennej i Komunalnej Oddział w Krakowie, *Zmiany jakości przestrzeni dużych miast w Polsce. Mierniki i metoda oceny*, Kraków 1996.
- Jacobs J., *Life and Death of Great American Cities*, New York 1961.
- Karta Przestrzeni Publicznej*, 2009.
- Kochanowski M., *Niepokoje i pytania*, [w:] *Przestrzeń publiczna miasta postindustrialnego*, red. M. Kochanowski, Wydawnictwo Politechniki Gdańskiej, Gdańsk 2002, s. 5–8.
- Kongres Nowej Urbanistyki, *Karta Nowej Urbanistyki*, 2001.
- Lisowski A., „Przestrzeń” i „percepcja” w transdyscyplinarnych badaniach miast – spojrzenie geografa, [w:] *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, red. M. Madurowicz, Warszawa 2007, s. 17–30.
- Litwińska E., *Czy można mówić o specyfice przestrzeni publicznych małego miasta?*, [w:] K. Heffner, T. Marszał, *Przestrzeń publiczna małych miast*, t. CXLIV, Studia KPZK PAN, Warszawa 2012, s. 21–32.
- Lokalny Program Rewitalizacji obszaru miejskiego Zduńska Wola 2006–2013. Aktualizacja*, 2010.
- Lorens P., *Tematyizacja przestrzeni publicznej jako wyraz dywersyfikacji struktury urbanistycznej miasta doby globalizacji*, [w:] *Percepcja współczesnej przestrzeni miejskiej*, red. M. Madurowicz, Warszawa 2007, s. 83–92.

- Lynch K., *Good City Form*, Massachusetts Institute of Technology, Massachusetts, 1984.
- Mierzejewska L., *Przestrzeń publiczna strefy podmiejskiej (na przykładzie Poznania)*, [w:] *Miasta polskie w tysiącleciu*, red. M. Siuchniński, t. II, Ossolineum, Wrocław 1967.
- Ministry for the Environment, *The Value of Urban Design. The economic, environmental and social benefits of urban design*, New Zealand, 2005.
- Moulaert F., Schreurs J., Van Dyck B., *Reading space to address spatial quality*, SPIN-DUS Project, 2011.
- Paprzyca K., *Znaczenie jakości przestrzeni śródmiejskich w tworzeniu miejsc stanowiących „serce miasta”*, „Czasopismo Techniczne”, z. 4-A/2008, Wydawnictwo Politechniki Krakowskiej, 2008.
- Piotrowska E., *Nowa jakość miasta w przestrzeniach publicznych*, [w:] *Funkcje miast jako czynnik kształtowania przestrzeni miejskiej*, red. J. Słodczyk, „Studia Miejskie”, 2/2010, Opole, s. 219–230.
- Problemy rozwoju lokalnego i regionalnego na początku XXI wieku*, red. M. Wdowicka, L. Mierzejewska, Biuletyn Instytutu Geografii Społeczno-Ekonomicznej i Gospodarki Przestrzennej Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu, Ser. Rozwój Regionalny i Polityka Regionalna nr 15, Poznań 2011, s. 85–97.
- Sha.ke – Sharing Urban knowledge. Quality of urban public spaces and services as paths towards upraising deprived neighbourhoods and promoting sustainable and competitive cities*, red. L. Padovani, URBACT Baseline study, 2010.
- Solska M., *Na bezdrożach „globalnej tożsamości”: przestrzeń publiczna współczesnym generatorem tworzenia społecznej empatii w heterogenicznym środowisku miejskim*, Zeszyty Naukowe Politechniki Poznańskiej, Architektura i Urbanistyka, z. 24/2011, s. 33–43.
- Sport England, *Active design. Promoting opportunities for sport and physical activity through good design*, 2007.
- Sumień T., *Forma miasta. Kontekst i anatomia*, Warszawa 1992.
- Szmidt B., *Ład przestrzeni*, Państwowy Instytut Wydawniczy, Wydawnictwo Kanon, Warszawa 1998.
- Szołtysek J., *Miasta przyjazne seniorom*, „Studia Miejskie”, 10/2013, Opole.
- Śmiałowski J., *Zduńska Wola : monografia miasta do 1914 roku*, Łódź 1974.
- Trip J.J., *Assessing Quality of Place: A Comparative Analysis of Amsterdam and Rotterdam*, „Journal of Urban Affairs” 2007a, Vol. 29, No. 5, s. 501–517.
- Trip J.J., *What makes a city? Planning for ‘quality of place’. The case of high-speed train station, area redevelopment*, IOS Press, Sustainable Urban Areas, 2007b.
- Wejchert K., *Elementy kompozycji urbanistycznej*, Arkady, Warszawa 1984.
- Wejchert K., *Przestrzeń wokół nas*, Fibak Norma Press, Katowice 1993.
- Whyte W.H., *City: Rediscovering the Center*, 1988.
- Zmiana studium uwarunkowań i kierunków zagospodarowania przestrzennego Miasta Zduńska Wola*, 2012.

[Wpłynęło: marzec; poprawiono: czerwiec 2016 r.]

QUALITY OF PUBLIC SPACE OF ZDUŃSKA WOLA TOWN CENTER

Summary

Public space located in town center is of particular importance: it fulfills fundamental economic, social and cultural functions, at the same time being the carrier of town identity, creating its image and influencing attractiveness of town as a whole. The quality of public space of town center evokes economic benefits, underpins social cohesion, enhances the identification of inhabitants with their town and increases their quality of life. Public space can also positively influence the public health due to enabling active recreation and public safety thanks to the presence of users in urban space at the different times of the day. The quality of public space depends on various factors, of physical and social character, objective and subjective ones. Only combination of these factors can constitute the high quality of public space. Towns which want to assure the high quality of public space of town center should strive to develop and transform it, adjusting it to contemporary needs and ensuring realization of all essential factors.

Keywords: public space, town center, Zduńska Wola.